

ความมั่นคงทางอาหารและการฟื้นฟูอธิปไตยทางอาหาร: ว่าด้วยสถานภาพองค์ความรู้ Food Security and Revitalization of Food Sovereignty: On the State of Knowledge

สันทราย วงษ์สุวรรณ^{1*}
Sunsai Wongsuwan^{1*}

¹สังกัด (สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร)

*Corresponding author. E-mail: sunsai6352@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อทบทวนและนำเสนอสถานภาพองค์ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารและการฟื้นฟูอธิปไตยทางอาหารของประเทศไทยนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ว่าที่ผ่านมานักวิชาการไทยและต่างประเทศมีแนวทางในการศึกษาความมั่นคงทางอาหารในลักษณะใดและแต่ละแนวทางที่ศึกษานั้นก่อให้เกิดประโยชน์ต่อวงวิชาการด้านรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์อย่างไร รวมถึงประเด็นที่ยังคงเป็นข้อจำกัดและช่องว่างขององค์ความรู้ ซึ่งงานในอดีตยังไม่ได้ทำการศึกษา ทั้งนี้ เพื่อเป็นฐานข้อมูลให้กับนักวิชาการและผู้สนใจในการศึกษาค้นคว้า ต่อยอดและขยายพรมแดนความรู้ด้านความมั่นคงทางอาหารให้กับวงวิชาการในอนาคต

คำสำคัญ: ความมั่นคงทางอาหาร อธิปไตยทางอาหาร การฟื้นฟูอธิปไตยทางอาหาร

Abstract

The main objective of this paper is to critically review stage of knowledge on the topics of food security and revitalization of food sovereignty in both Thai and international academia. The paper shows their main approaches and contributions to political and social sciences. The author also identifies gaps of knowledge on the topics which will be benefit those who concerns in related areas. Dealing with the gaps of knowledge on food security and food sovereignty will further expand research in these areas in the future.

Keywords: Food Security Food Sovereignty Revitalization of Food Sovereignty

บทนำ

ประเด็นเกี่ยวกับเรื่องความมั่นคงทางอาหาร (Food Security) ในการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูอธิปไตยทางอาหาร (Food Sovereignty) ถือเป็นประเด็นทางสังคมที่สำคัญเนื่องจากความมั่นคงทางอาหาร ไม่ได้เป็นเพียงปัญหาของการเกษตรกรรมหรืออุตสาหกรรม แต่ความมั่นคงทางอาหารยังเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างวิภาษวิธีระหว่างภาครัฐตัวแสดงภาคเอกชนและภาคประชาชนที่เข้ามามีบทบาทต่อการต่อรองอำนาจเพื่อผลประโยชน์ของแต่ละกลุ่มความมั่นคงทาง

24 มกราคม 2563

อาหาร จึงเป็นประเด็นศึกษาที่เป็นสหวิทยาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาขาทางสังคมศาสตร์ รวมถึงวิชารัฐศาสตร์เองก็มีความสำคัญอย่างมากในการศึกษาประเด็นดังกล่าว ดังเห็นได้จากปัญหาความอดอยากและการขึ้นราคาสินค้าอาหาร ซึ่งนำมาสู่การกำหนดนโยบายจากภาครัฐสู่ปฏิบัติการที่ส่งผลต่อประชาชน

ปัจจุบันสังคมไทย ต้องเผชิญกับปัญหาที่หลากหลายและซับซ้อนไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางการเมืองความขัดแย้งทางความคิดระหว่างกลุ่มคนหลากสี การเมืองที่ไม่เป็นประชาธิปไตย และรวมไปถึงอหิวาต์ทางอาหาร¹ภาวะเศรษฐกิจที่ถดถอย เป็นต้น นอกจากนี้ผู้เขียนมองว่าหนึ่งในปัญหาสำคัญของประเทศไทย ที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยของปัจเจกชนและสังคมโดยตรงคือ ปัญหาเรื่องปากท้องของประชาชนหรือที่เรียกว่า “ความมั่นคงทางอาหาร²” (FAO, 1996) ก็ยังคงอยู่ในสถานะที่น่าเป็นห่วง และยังไม่มีความชัดเจนในการแก้ไขปัญหาที่ชัดเจน โดยทั่วไปแล้วผู้คนในสังคมมักมองประชาธิปไตยในแง่มุมมองทางการเมืองเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่อำนาจอหิวาต์และความไม่เป็นประชาธิปไตยในแง่มุมมองทางกายภาพ ซึ่งรวมถึงเรื่องของการกินนั้น กลับได้รับการศึกษาและผลักดันไม่มากนักในสังคมไทย (วีระ หวังสัจจะโชค, 2557) บทความนี้มุ่งเน้นวิเคราะห์การเมืองในมิติของความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งเป็นการเปิดพื้นที่ขององค์ความรู้ทางรัฐศาสตร์ให้กว้างไกลไปกว่าการเมืองในระบบและสถาบันทางการเมืองตามปกติ

¹ แนวคิดอหิวาต์ทางอาหารถูกเสนอขึ้นครั้งแรกในการประชุมสุดยอดอาหารโลกปี 1996 โดยขบวนการเคลื่อนไหวระหว่างประเทศของกลุ่มเกษตรกรรายย่อยและรายกลาง (Via Campesina) ความหมายของ อหิวาต์ทางอาหารที่ใช้กันโดยทั่วไป หมายถึง “สิทธิของประชาชนที่จะกำหนดนโยบายเกษตรและอาหารของตนเองที่ปกป้องและควบคุมการค้าและการผลิตทางการเกษตรภายในประเทศ เพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่จะกำหนดขอบเขตที่พวกเขาต้องการพึ่งพาตนเอง ที่จะจำกัดการทุ่มตลาด และที่จะให้ชุมชนประมงท้องถิ่นได้รับความสำคัญในการจัดการการใช้และสิทธิต่อทรัพยากร” หลักการที่สำคัญของอหิวาต์ ทางอาหารมี 7 ข้อคือ

(1) อาหารคือ สิทธิพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนต้องเข้าถึงอาหารที่ปลอดภัย มีโภชนาการและยอมรับได้ในทางวัฒนธรรมในปริมาณและคุณภาพที่เพียงพอที่จะดำรงไว้ซึ่งชีวิตที่มีสุขภาพอย่างเต็มศักดิ์ศรีมนุษย์ (2) การปฏิรูปการเกษตรโดยการปฏิรูปที่ดิน เพื่อให้เกษตรกรโดยเฉพาะที่ไร้ที่ดินและเกษตรกรผู้หญิงเป็นเจ้าของที่ดินของตนเองในการทำเกษตร (3) ปกป้องทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะที่ดิน น้ำเมล็ดพันธุ์และปศุสัตว์ (4) จัดระบบการค้าใหม่โดยให้ความสำคัญกับการผลิตเพื่อการบริโภคภายในประเทศและสร้างความพอเพียงเป็นอันดับแรก (5) ยุติโลกาภิวัตน์ของความอดอยากอันเกิดมาจากการผูกขาดของบริษัทข้ามชาติ ซึ่งได้รับการสนับสนุนโดยนโยบายทางเศรษฐกิจ การค้าเสรี จะต้องมีกระบวนการและเก็บภาษีการเก็งกำไรและบริษัทจะต้องมีมาตรฐานความประพฤติ (6) สันติภาพทางสังคม โดยจะต้องไม่เอาอาหารเป็นเครื่องมือของความรุนแรงยุติความยากจนและการทำให้คนเล็กคนน้อยกลายเป็นคนชายขอบ (7) การควบคุมทางประชาธิปไตย โดยเกษตรกรรายย่อยต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายทุกระดับ ดังนั้น การสร้างเสริมอหิวาต์ทางอาหารจึงมีความหมายถึง การมีกรอบนโยบายในประเทศและระหว่างประเทศที่ส่งเสริมและสนับสนุนหลักการข้างต้น

² ความมั่นคง หมายถึง การมีความมั่นคงปลอดภัยจากภัยและการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในประเทศ และภายนอกประเทศในทุกระดับ ทั้งระดับประเทศ สังคม ชุมชน ครัวเรือน และปัจเจกบุคคล และ มีความมั่นคงในทุกมิติ ทั้งมิติทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และการเมือง เช่น ประเทศ มีความมั่นคงในเอกราชและอธิปไตย มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็น ประมุข สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์มีความเข้มแข็งเป็นศูนย์กลางและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ของประชาชน มีระบบการเมืองที่มั่นคงเป็นกลไกที่นำไปสู่ การบริหารประเทศที่ต่อเนื่องและโปร่งใสตามหลักธรรมาภิบาล สังคมมีความปรองดองและความสามัคคี สามารถเผชิญกำลังเพื่อพัฒนาประเทศ ชุมชน มีความเข้มแข็ง ครอบครัวมีความอบอุ่น ประชาชนมีความมั่นคงในชีวิต มีงานและรายได้ที่มั่นคงพอเพียง กับการดำรงชีวิต มีการออมสำหรับ ภัยฉุกเฉิน ความมั่นคงของอาหาร พลังงาน และน้ำ มีที่อยู่อาศัย และความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน

ผู้เขียนสนับสนุนมุมมองในประเด็นเรื่องความมั่นคงทางอาหารในการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูอริปไตยทางอาหาร โดยพิจารณาจากการที่ภาครัฐพยายามจะแก้ไขปัญหาความยากจนภายในประเทศนั้น ไม่สามารถแก้ไข โดยการผลิตจากอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ได้ แต่ต้องผลิตจากแรงงานโดยคนส่วนใหญ่ การที่จะเรียกร้องอริปไตยกลับคืนมา ประชาชนจะต้องเริ่มจากอริปไตยทางอาหารเป็นลำดับแรก เมื่อเริ่มต้นจากเรื่องของอาหารที่เป็นเอกราชและเป็นอริปไตยของประชาชน จึงจะสามารถสร้างประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจได้ เพราะถ้าไม่มีประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ประชาชนก็จะไม่สามารถที่มีอริปไตยหรือสิทธิในเรื่องอื่นได้จากมุมมองดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ปัญหาเรื่องของปากท้องประชาชนเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในทางการเมือง หากประเทศใดยังไม่สามารถที่จะทำให้เรื่องของอริปไตยทางอาหารมีความมั่นคงได้ ความเป็นประชาธิปไตยในมิติอื่นย่อมเกิดขึ้นได้ยากลำบาก กล่าวได้ว่าประเทศไทยไม่ได้มีปัญหาในแง่ของการผลิตอาหารที่ไม่เพียงพอ แต่มีปัญหาความไม่เป็นธรรมของระบบอาหาร ซึ่งเป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง กล่าวคือเป็นประเด็นปัญหาที่เชื่อมโยงและเกี่ยวพันกับปัญหาอื่น ๆ เช่น ปัญหาเรื่องการถือครองที่ดิน ปัญหานี้สิน รวมถึงการเข้าถึงทรัพยากรของเกษตรกรและชุมชน โดยเกษตรกรและคนยากจนยังขาดการมีส่วนร่วมและการตัดสินใจในการกำหนดนโยบาย (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, 2519) เป็นต้น

รัฐไทยได้เริ่มพัฒนาประเทศให้เป็นอุตสาหกรรมแบบตะวันตกอย่างเต็มที่ในยุคของรัฐบาล จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2527, หน้า 197) ในช่วงเวลาดังกล่าวรัฐไทย ได้เริ่มมีแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2504 เพื่อเป็นกรอบแนวทางที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ทั้งนี้ ความมั่นคงทางอาหารได้ถูกบรรจุอยู่ในแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี(พ.ศ. 2561-2580) เพื่อให้ประเทศไทยบรรลุวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง (ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ. 2561-2580, 2561, หน้า 7-8) มั่งคั่ง ยั่งยืนเป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง” นอกจากนี้ ความมั่นคงทางอาหารยังถูกบรรจุลงในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับล่าสุด พ.ศ. 2558-2564 (สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, นโยบายความมั่นคงแห่งชาติ พ.ศ. 2558-2564, หน้า 18) รวมอยู่ในนโยบายที่ 12 ที่มุ่งเสริมสร้างความมั่นคงทางพลังงานและอาหาร แผนฯดังกล่าวระบุว่า จะมุ่งเน้นการสร้าง ความตระหนักในทุกภาคส่วน ในการดำเนินการตามกรอบยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศไทย ซึ่งเป็นการบริหารจัดการทรัพยากร เพื่อผลิตอาหารอย่างมีประสิทธิภาพและเตรียมการพิจารณากำหนดให้มียุทธศาสตร์หรือแผนเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร โดยเป็นการวางแผนระยะยาวอย่างเป็นระบบเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม และทั้งนี้ยังรวมถึงการฟื้นฟูภาคเกษตรกรรมอันเป็นรากฐานความมั่นคงของอาหารไทย อย่างไรก็ตาม แม้การศึกษาองค์ความรู้ด้านความมั่นคงทางอาหารจะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น แต่ผู้เขียนพบว่าการผลิตองค์ความรู้ทางวิชาการด้านความมั่นคงทางอาหารในการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูอริปไตยทางอาหารทางวิชาการยังคงมีอยู่อย่างจำกัด (ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ. 2561-2580, 2561)

ด้วยเหตุนี้ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้า ต่อยอดและขยายพรมแดนความรู้ด้านความมั่นคงทางอาหารในการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูวิถีทางอาหาร³ ผู้เขียนเห็นว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องกลับมาทบทวนสถานภาพองค์ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร ในการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูวิถีทางอาหาร ที่นักวิชาการได้ศึกษาไว้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ นอกจากจะสามารถทำให้ทราบถึงองค์ความรู้ที่มีอยู่แล้ว การทบทวนดังกล่าวจะทำให้เห็นถึงข้อจำกัดและช่องว่างขององค์ความรู้ด้านความมั่นคงทางอาหารอันจะเป็นประโยชน์เพื่อการพัฒนาต่อไป อย่างไรก็ดี แม้ที่ผ่านมาจะมีการกล่าวถึงสถานภาพการศึกษาความมั่นคงทางอาหารในการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูวิถีทางอาหารอยู่บ้าง อาทิ งานของ ศจินทร์ ประชาสันต์. (2555) เรื่อง “ความมั่นคงทางอาหาร: แนวคิดและตัวชี้วัด” หากแต่องานดังกล่าวยังไม่ได้มีการจำแนกให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ท้ายที่สุดแล้วมีงานที่ศึกษาความมั่นคงทางอาหารในการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูวิถีทางอาหาร ในลักษณะเช่นไรบ้าง นอกจากนี้ การจำกัดช่วงเวลาระยะเวลา พ.ศ. 2500-2560 ก็เป็นเหตุให้งานที่ศึกษาค้นคว้าด้านความมั่นคงทางอาหาร ในการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูวิถีทางอาหารหลายเรื่องไม่ได้ถูกเลือกเข้ามาทบทวนในงานดังกล่าว

บทความนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อทบทวนสถานภาพองค์ความรู้ข้อจำกัดและประโยชน์ของงานศึกษาที่ผ่านมา เพื่อเป็นแนวทางในการขยายพรมแดนความรู้ด้านความมั่นคงทางอาหารในอนาคตต่อไป โดยผู้เขียนแบ่งประเด็นการนำเสนอเป็น 3 หัวข้อหลัก ได้แก่ ส่วนแรกว่าด้วยความสำคัญของความมั่นคงทางอาหารในการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูวิถีทางอาหาร ส่วนที่สองจะกล่าวถึงบทสำรวจสถานะขององค์ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร และส่วนสุดท้ายกล่าวถึงช่องว่างขององค์ความรู้และข้อเสนอแนะ เพื่อขยายพรมแดนความรู้ความมั่นคงทางอาหาร ในการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูวิถีทางอาหาร

1. ความสำคัญของความมั่นคงทางอาหารในการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูวิถีทางอาหาร

รายงาน The State of Food Security and Nutrition in the World 2019 ซึ่งจัดตั้งขึ้นจากความร่วมมือขององค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization of the United Nations : FAO) กับสถาบันระหว่างประเทศอีกหลายแห่ง เปิดเผยว่าปี 2019 ผลจากความขัดแย้งไร้เสถียรภาพทำให้คนอพยพออกจากพื้นที่ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มีผลกระทบต่อความปลอดภัย การกระจายอาหารและภาวะโภชนาการของผู้คนจำนวนมาก ปัจจุบันประชากรโลกกว่า 820 ล้านคน (จากทั้งหมด 7,700 ล้านคนหรือร้อยละ 10.6) อยู่ในภาวะหิวโหย ขาดสารอาหาร (undernourishment) (Food and Agriculture Organization of the United Nations : FAO, 2019, สืบค้น 20 ตุลาคม 2562)

ยุคโลกาภิวัตน์การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม ส่งผลให้ความมั่นคงทางอาหารกลายเป็นปัญหาใหญ่ของหลายประเทศ โดยจะเห็นได้จากการรายงานสถานการณ์ความไม่มั่นคงทางอาหารของโลกในปี 2558

³ การฟื้นฟูวิถีทางอาหาร (Food Sovereignty) คือ การฟื้นฟูฐานทรัพยากรอาหาร ทั้งป่าและแหล่งน้ำ ฟื้นฟูทรัพยากรมนุษย์ที่ถูกครอบครองโดยทุนนิยมจนขาดความเชื่อมั่นในภูมิปัญญาของตนเองให้ปรับเปลี่ยนวิธีคิด เพื่อปรับตัวกับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และฟื้นฟูพันธกรรมท้องถิ่นที่เริ่มหายไป โดยเริ่มต้นสำรวจ รวบรวมพัฒนาสายพันธุ์ต่าง ๆ ในท้องถิ่น

ที่เผยแพร่โดยองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ หรือ FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations) ว่ามีคนขาดสารอาหารทั่วโลกเพิ่มขึ้น ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ส่งผลให้มีประชากรโลกเพียง 1 ใน 9 ที่ขาดสารอาหาร (UNITED NATIONS, n.d.) ปัญหาความมั่นคงทางอาหารมีความสำคัญและมีผลกระทบอย่างมากต่อมนุษยชาติ ชุมชน สังคมและโลกทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยชุมชนเกษตรกรรมเป็นฐานทรัพยากรอาหาร แหล่งผลิตอาหารและเป็นหัวใจสำคัญของการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารที่ผ่านมานั้นชุมชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมอยู่ภายใต้โครงสร้างและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่มีอิทธิพลและบทบาทอย่างมากต่อการเกิดความมั่นคงทางอาหาร นอกจากนี้ การเกิดปรากฏการณ์ภัยธรรมชาติขึ้นในหลายๆพื้นที่ทำให้เกิดภาวะวิกฤตและภาวะเสี่ยงหลายอย่าง ซึ่งหนึ่งในนั้นคือภาวะวิกฤตเรื่องอาหาร ส่งผลให้เกิดผลกระทบในวงกว้างตามแนวความคิดขององค์การอาหารและการเกษตรแห่งชาติความมั่นคงทางอาหาร⁴ ตามเงื่อนไขกำหนดของ UN จะต้องมียุทธศาสตร์ครบถ้วนทั้ง 4 มิติ (FAO, 1996, หน้า 13-17)

1. ความพอเพียง (Availability) ของปริมาณอาหารที่อาจได้มาจากการผลิตภายในประเทศหรือการนำเข้ารวมถึงความช่วยเหลือด้านอาหาร

2. การเข้าถึง (Access) ทรัพยากรที่พอเพียงของบุคคลเพื่อได้มาซึ่งอาหารที่เหมาะสมและมีโภชนาการ ทรัพยากรดังกล่าวหมายถึง ความสามารถของบุคคลที่จะกำหนดควบคุมกลุ่มสินค้าหนึ่งๆ ได้ภายใต้บริบททางกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของชุมชนที่บุคคลอาศัยอยู่ (รวมถึงสิทธิ ตามประเพณีเช่น การเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวมของชุมชน)

3. การใช้ประโยชน์ (Utilization) ด้านอาหารผ่านอาหารที่เพียงพอ น้ำสะอาดและการรักษา สุขภาพและสุขอนามัย เพื่อที่จะเข้าถึงภาวะความเป็นอยู่ที่ดีทางโภชนาการ ซึ่งความต้องการทาง กายภาพทั้งหมดได้รับการตอบสนอง โดยนัยยะนี้ ความมั่นคงทางอาหาร จึงสัมพันธ์กับปัจจัยนำเข้าที่ ไม่ใช่อาหารด้วย

4. เสถียรภาพ (Stability) ทางอาหาร ที่ประชาชน คราวเรือนและบุคคลจะต้องเข้าถึงอาหารที่ เพียงพอตลอดเวลา ไม่ต้องเสี่ยงกับการไม่ สามารถเข้าถึงอาหารอันเป็นผลมาจากวิกฤตที่เกิดขึ้นอย่าง กระทันหัน เช่น วิกฤตทางเศรษฐกิจหรือ สภาพภูมิอากาศ หรือเหตุการณ์ที่เป็นไปตามวงจร เช่น ภาวะ ความไม่มั่นคงทางอาหารตามฤดูกาล ซึ่งในความหมายนี้ ความมั่นคงทางอาหาร ครอบคลุมถึงมิติความ พอเพียงและการเข้าถึงอาหารด้วย

อย่างไรก็ดี ความมั่นคงทางอาหารเป็นคำศัพท์ที่รวมหลายแนวคิด ในการทำความเข้าใจความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ในด้านอาหารและมิติต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับความมั่นคงทางอาหาร ด้วยเหตุนี้การนิยาม ความมั่นคงทางอาหารจึงไม่ได้มองแต่ประเด็นด้านการเข้าถึงอาหาร แต่ต้องมองทั้งเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับรูปแบบของการเข้าถึง และนโยบายต่าง ๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อมต่อสถานการณ์ด้านความมั่นคงทางอาหารของประชาชน และชุมชน (วีระ หวังสัจจะโชค, 2557, หน้า 5) ดังนั้น ปัญหาเรื่องความมั่นคงทางอาหารจึงกลายเป็นปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่หลายประเทศทั่วโลกกำลังเผชิญหน้าและสร้างมาตรการรับมือกับความท้าทายดังกล่าว เพื่อความอยู่รอดของประชากรในประเทศ รวมทั้งประชากรโลก นำมาสู่ความพยายามของภาคส่วนต่าง ๆ ในการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูอุปนิสัยทางอาหาร ซึ่งเป็นการต่อสู้ของขบวนการทางสังคม กลุ่มขบวนการชาวนาและภาคประชาชนในการดึงประเด็นเรื่องอาหารให้เข้าสู่การเมือง รวมทั้งการจัดสรรอำนาจและทรัพยากรอย่างไม่เป็นธรรม จนนำมาสู่การฟื้นฟูอุปนิสัยทางอาหารของเกษตรกรบาง

⁴ ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง “...คนทุกคนมีความสามารถเข้าถึงอาหารที่เพียงพอ ปลอดภัยและมีโภชนาการ ทั้งในทางกายภาพ และเศรษฐกิจในการตอบสนองความต้องการ และความพึงพอใจทางอาหารของพวกเขา เพื่อให้เกิดชีวิตที่ประกอบด้วยความกระตือรือร้น และสุขภาพ”

24 มกราคม 2563

พื้นที่ โดยในระบบอาหารที่ทุกคนสามารถเลือกได้ในการเข้าถึงอาหารและสามารถรักษาอำนาจของชุมชนและสังคมในการจัดสรรอาหารและทรัพยากรของตนเอง ไม่ให้อยู่ในมือของรัฐและบริษัทข้ามชาติ

อนึ่ง การศึกษาประเด็นปัญหาความมั่นคงทางอาหารที่นำมาสู่ความพยายามในการฟื้นฟูอธิปไตยทางอาหาร ถูกวิเคราะห์ผ่านแนวคิดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเกษตร (พรรณภักดิ์ ปลั่งศรีเจริญสุข, 2559, หน้า 51-55) เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความรู้ ความคิดและการกระทำของคนในชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต สถานการณ์ ปัญหา ซึ่งเกิดขึ้นจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันของคนในชุมชนและจากบุคคลภายนอกชุมชน นอกจากนั้น แนวคิดเรื่องทรัพยากรอาหาร (พรทิพย์ ตีลังกันท์, 2557, หน้า 27) เป็นแนวคิดของขบวนการเคลื่อนไหวของเกษตรกรรายย่อยและองค์กรเอกชนที่ต่อสู้กับปัญหาความยากจน การขาดแคลนอาหารความเสื่อมของระบบนิเวศ ตลอดจนการผลิตของชุมชน และจากแนวคิดเรื่องความเป็นธรรมและ ความพอเพียง (สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559, หน้า 6) การสร้างความมั่นคงทางอาหารเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมทางสังคมและความเป็นธรรมทางกฎหมายส่วนในเรื่องของความพอเพียงมักเป็นเรื่องที่ถูกกล่าวถึงในทางเศรษฐศาสตร์ในแง่ของการผลิตและการใช้อย่างสมดุลกัน ดังนั้น ผู้เขียนมองว่าจากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้น เป็นแนวคิดที่นักวิจัยหลายคนเลือกใช้ เพื่อนำมาอธิบายประเด็นปัญหาความมั่นคงทางอาหาร ด้วยเหตุดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้เขียน เลือกที่ทบทวนสถานภาพองค์ความรู้ด้านความมั่นคงทางอาหารในการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูอธิปไตยทางอาหารให้ครอบคลุมปัจจุบันมากที่สุด

สำหรับหัวข้อถัดไปซึ่งนับว่าเป็นประเด็นหลักของบทความนี้ ผู้เขียนจะสำรวจสถานะขององค์ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารว่ามีแนวทางการศึกษาลักษณะใดบ้าง รวมถึงลักษณะเด่นและข้อจำกัดของการศึกษาที่พบในแต่ละแนวทาง

2. บทสำรวจสถานะขององค์ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

ในส่วนต่อจากนี้จะเป็นการนำเสนอแง่มุมของประเด็นปัญหาที่ศึกษาเกี่ยวกับนโยบายความมั่นคงทางอาหารในการต่อสู้ เพื่อฟื้นฟูอธิปไตยทางอาหาร ซึ่งในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ผู้เขียนพบว่าปัจจุบันมีงานศึกษาเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารอยู่อย่างจำกัด ทั้งนี้สามารถแบ่งกลุ่มงานที่ศึกษาออกได้เป็น 4แนวทางการศึกษาสำคัญ ดังนี้

- 2.1. แนวทางการศึกษาสถาบันนิยม
- 2.2. แนวทางการศึกษาสุขภาพกับอาหาร
- 2.3. แนวทางการศึกษาสิ่งแวดล้อม/ขบวนการเคลื่อนไหวทางทรัพยากร
- 2.4. แนวทางการศึกษาเชิงเศรษฐกิจการเมือง

2.1. แนวทางการศึกษาสถาบันนิยม (Institutionalism)

แนวทางการศึกษาทางรัฐศาสตร์กระแสหลักที่จะกล่าวถึงในที่นี้คือ แนวทางการศึกษารัฐศาสตร์แบบสถาบันนิยม (Institutionalism) โดยให้ความสำคัญกับการอธิบายปัจจัยเชิงสถาบันว่ามีผลอย่างไรต่อการกำหนดพฤติกรรมมนุษย์และปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้น (วัชรพล พุทธรักษา, 2561, หน้า 56-58) นอกจากนี้ ผู้เขียนมองว่าแนวทางการศึกษาสถาบันนิยมยังสามารถแบ่งกลุ่มงานที่เกี่ยวข้องเป็น 4 แนวทางสำคัญ ได้แก่

2.1.1. สถาบันนิยมแบบดั้งเดิมและสถาบันนิยมใหม่

2.1.2. ประวัติศาสตร์การเมืองเรื่องอาหาร

2.1.3. การศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอาหาร

2.1.4. นโยบายสาธารณะ

2.1.1. สถาบันนิยมแบบดั้งเดิมและสถาบันนิยมใหม่

การศึกษาของกลุ่มนี้มีลักษณะเด่นที่การนำเอาสถาบันนิยมมาเป็นแนวทางการวิเคราะห์การเมืองผ่านตัวสถาบันทางการเมือง (Political Institutionalism) สำหรับงานที่มุ่งนำเสนอชุดความรู้สถาบันนิยมของ Jean-Claude Thoenig เรื่อง Institutional Theories and Public Institutions, (2011) คือแนวทางการวิเคราะห์ที่ประกอบด้วยแนวคิดทางทฤษฎีและสมมติฐานที่พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะของสถาบันทางการเมืองกับตัวแสดงทางการเมือง การดำเนินงาน ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของตัวสถาบันทางการเมือง ซึ่งการวิเคราะห์การเมืองผ่านสถาบันนิยมตามแนวคิดสถาบันนิยมยุคดั้งเดิม (Old Institutionalism) ใช้วิธีการศึกษาแนวทางกฎหมาย-รูปแบบทางการเมือง (Formal – Legal Approach) เพื่อศึกษาสถาบันทางการเมืองโดยพิจารณาโครงสร้างที่เป็นทางการ กลไกและกระบวนการที่สำคัญทางการเมืองภายในสถาบันทางการเมือง เช่น รัฐสภา รัฐบาล ศาล เป็นต้น

ขณะที่งานของ บูฆอริ ยีหมะ ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์การเมืองแนวสถาบันนิยมและรัฐธรรมนูญนิยม (2550) และงานของ ศิวพล ชมภูพันธ์ เรื่อง การเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันในแนวทางสถาบันนิยมเชิงประวัติศาสตร์ พบว่าสถาบันนิยมเริ่มเสื่อมคลายความนิยมลงเมื่อถึงยุคพฤติกรรมศาสตร์ ซึ่งมีกรอบการวิเคราะห์การอธิบายสังคมและการเมืองผ่านระดับปัจเจกบุคคล (Methodological Individual) ทั้งนี้ ในช่วงทศวรรษปี 1980 การวิเคราะห์การเมืองสถาบันนิยมกลับมาอีกครั้ง เรียกว่า สถาบันนิยมใหม่ (New Institutionalism) ให้ความสำคัญกับบรรทัดฐาน ความเชื่อ ค่านิยม ธรรมเนียม ประเพณีที่ดำรงอยู่ในสถาบันทางการเมือง

อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าสถาบันนิยมแบบดั้งเดิมและสถาบันนิยมใหม่มีจุดร่วมกัน กล่าวคือ การให้ความสำคัญกับสถาบันหรือโครงสร้างทางการเมืองในฐานะตัวแปรที่ส่งผลกระทบต่อผลลัพธ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นต่อสังคมโดยรวม

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างสถาบันนิยมแบบดั้งเดิมและสถาบันนิยมใหม่มีจุดร่วมกัน

สถาบันนิยมแบบดั้งเดิม	สถาบันนิยมใหม่
1. มุ่งเน้นศึกษาสถาบันในฐานะองค์กร	1. มุ่งเน้นการศึกษาโครงสร้างและกติกาสถาบัน
2. ศึกษาสถาบันที่เป็นทางการเท่านั้น	2. เปลี่ยนจากการให้คุณค่าที่ฝังลึกในสถาบันสู่การวิพากษ์การให้คุณค่า
3. มองสถาบันในลักษณะหยุดนิ่งไม่เปลี่ยนแปลง	3. จากมุมมองสถาบันแบบองค์รวมสู่ความจำเพาะเจาะจง
4. เปรียบเทียบระบบเชิงสถาบันต่าง ๆ ในระดับภาพกว้าง	4. มองสถาบันว่าประกอบไปด้วยหน่วยย่อย ๆ
5. มองสถาบันในลักษณะที่เป็นอิสระจากทั้งโครงสร้างทางสังคม และเป็นอิสระจากสถาบันอื่น ๆ	5. สถาบันไม่สามารถแยกจากบริบทเชิงโครงสร้างได้ แต่สถาบันฝังรากลึกลงในบริบทของสังคมอื่น ๆ ด้วย

ที่มา: ปรับปรุงจาก วัชรพล พุทธิรักษา (2561, หน้า 58-71)

2.1.2 ประวัติศาสตร์การเมืองเรื่องอาหาร

งานศึกษาลักษณะนี้ มักจะเป็นการศึกษาหรือจัดทำโดยนักวิชาการ งานในลักษณะนี้จะเป็นการแสดงความคิดเห็นหรือวิพากษ์วิจารณ์ โดยอิงความรู้ ทางทฤษฎีที่ผู้เขียนแต่ละท่านมีความถนัดแทรกอยู่ในเนื้อหาของงานด้วยและปัญหาเรื่องความมั่นคงทางอาหารเริ่มได้รับความสนใจจากนักวิชาการหลายท่าน ซึ่งสามารถพบงานในลักษณะดังกล่าวได้

ในแง่มุมแรกที่จะกล่าวถึงในที่นี้ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร นั่นคืองานของ วิรัชพัชร ประเสริฐศักดิ์ (ม.ป.ป.) เรื่อง “แนวคิดและค่านิยมของความมั่นคงทางอาหาร” ได้กล่าวว่า ความมั่นคงทางอาหารถูกพัฒนามาจากความแตกต่างด้านแนวทางการมองปัญหาทั้งทางกายภาพ ทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม โดยทุกฝ่ายต้องการแก้ไขปัญหาในทุกระดับทั้งในเชิงโครงสร้างและความต้องการระบุเป้าหมายของแนวทาง การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งเรื่องกระบวนการผลิตการเข้าถึงอาหารและความปลอดภัยทางอาหาร จากบทความข้างต้นผู้เขียนมีความคิดเห็นว่าการที่เราจะสามารถแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างได้ตรงจุดนั้น มันต้องใช้ความร่วมมือจากทุกฝ่าย ซึ่งในส่วนของภาครัฐต้องมีนโยบายที่ทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหารแก่ปัจเจกชนและในส่วนของภาคประชาชนเองนั้น ก็ต้องร่วมมือกันสร้างกระบวนการทางความมั่นคง

24 มกราคม 2563

ทางอาหารภายในชุมชนของตนเอง ให้เกิดความเข้มแข็งมีการแลกเปลี่ยนอาหารกันระหว่างชุมชน เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกัน

นอกจากนี้ เรื่องความมั่นคงทางอาหาร วิทยานิพนธ์ของ ปิยะนาถ อิมดี (2547) เรื่อง ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชนบท: ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านป่าคา หมู่ที่ 2 ตำบลบ่อสวก อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน กล่าวว่า การกินคืออยู่ดีของครอบครัว ชุมชน และสามารถพึ่งตนเองทางด้านอาหารได้ โดยจะต้องมีสิทธิและสามารถเข้าถึงทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า และอาหารธรรมชาติได้ง่าย และใช้ความรู้ ภูมิปัญญา ทักษะ ความสามารถและเทคโนโลยี ที่มีอยู่ในชุมชนมาจัดการกับทรัพยากรเหล่านั้น อย่างสอดคล้องเหมาะสมกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมชุมชน และระบบนิเวศ อันจะทำให้ครอบครัวและชุมชนสามารถมีอาหารเพื่อการบริโภคได้อย่างพอเพียงตลอดเวลาที่ต้องการและอาหารนั้นจะต้องสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน จากงานเขียนชิ้นนี้ ผู้เขียนมีความคิดเห็นว่าหากต้องการให้เกิดความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืนที่แท้จริงนั้น ควรเริ่มที่ในท้องถิ่นหรือชุมชนเป็นอันดับแรก เพื่อให้เกิดกระบวนการที่สอดคล้องกับนโยบายของภาครัฐ ต่อการพึ่งพาตนเองลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและไม่ให้เกิดการเอาเปรียบจากพวกนายทุน

นอกจากนั้น การศึกษาเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารของ ศยามล เจริญรัตน์ (2557) เรื่อง “ความมั่นคงทางอาหาร ป่าชุมชนกับการผลักดันเรื่องความเป็นธรรมเพื่อชุมชนท้องถิ่น” พบว่า แนวการดำเนินการด้านความมั่นคงทางอาหารในระดับโลกนั้น ดำเนินการภายใต้แนวคิดการป้องกันไม่ให้มีผู้หิวโหย แนวคิดนี้เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ. 2513-2522 ที่โลกเผชิญกับภาวะการขาดแคลนธัญพืช ทำให้ราคาของอาหารพุ่งสูงขึ้นผนวกกับปัญหาวิกฤติน้ำมันโลก ปัญหาที่ทั่วโลกกำลังประสบนี้ทำให้เกิดการใช้คำว่าความมั่นคงทางอาหารเป็นครั้งแรกในการประชุมของการประชุมอาหารโลก พ.ศ. 2517 ที่ต่างมองว่าความไม่พอเพียงทางด้านอุปทาน (ของอาหาร) ทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางอาหารทั่วโลก ซึ่งผู้เขียนมีความคิดเห็นว่าการเกิดปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นทั้งเรื่องที่ดีและไม่ดีในคราวเดียวกันกล่าวคือ ในส่วนของเรื่องที่ไม่ดีนั้น ทำให้ประชาชนเกิดความอดอยากไม่สามารถเข้าถึงอาหารได้อย่างทั่วถึงส่งผลกระทบต่อเป็นวงกว้าง ในส่วนที่ดีนั้นอาจจะน้อยกว่า กล่าวคือ เมื่อมีตัวอย่างเช่นนี้เกิดขึ้นทำให้ทุกคนตระหนักว่าภาวะการขาดอาหารเป็นเช่นไร และได้รับรู้ว่าความจริงแล้วไม่ควรละเลยปัญหาเรื่องความมั่นคงทางอาหาร

ทั้งนี้ การศึกษารายงานวิจัย เรื่อง “ความมั่นคงทางอาหารในอาเซียน: บทสำรวจร่วมสมัย” โดย วีระหวังสัจจะโชค (2557) กล่าวว่า ความมั่นคงทางอาหารเป็นรูปแบบหนึ่งของความมั่นคงสมัยใหม่ (non-traditional security) ที่ไม่ได้สนใจเพียงความมั่นคงของรัฐแบบเดิม แต่เป็นความมั่นคงในระดับของปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวมผู้เขียนเห็นด้วยกับความเห็นดังกล่าวข้างต้น ในปัจจุบันเราจำเป็นต้องคำนึงถึงความมั่นคงที่อยู่ใกล้ตัวเรา ที่เกี่ยวข้องกับความอยู่รอดของปัจเจกชน เพราะความมั่นคงทางอาหารเป็นสิ่งจำเป็นที่ขาดไม่ได้

2.1.3 การศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอาหาร

แนวทางการศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอาหาร งานของศจินทร์ ประชาสันต์ (2555) เรื่อง “ความมั่นคงทางอาหาร: แนวคิดและตัวชี้วัด” เสนอว่า การขาดแคลนอาหารไม่ได้เกิดจากอาหารที่ไม่เพียงพอเสมอไปหรือขาดหลักประกันทางกฎหมายเท่านั้น แต่เกิดจากการขาดสิทธิด้านอาหารในทางการเมืองด้วย แนวคิดความมั่นคงทางอาหารไม่ได้ผูกติดอยู่กับความพอเพียงของอุปทานอาหารในระดับมหภาคเพียงอย่างเดียว แต่ขยายถึงมิติการเข้าถึงและเสถียรภาพในระดับบุคคลและครัวเรือน ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าการมีสิทธิในการเข้าถึงอาหารก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคม โดยกลายเป็นสิทธิในการเข้าถึงอาหารระหว่างคนรวยกับคนจนว่าใครมีกำลังซื้อมากกว่ากัน

งานในลักษณะคล้ายๆ กัน แต่มีมุมมองที่แตกต่างออกไป ในแง่ของความมั่นคงทางอาหาร ก็คือ งานของ Marcin Gerwin (2011) เรื่อง Food and Democracy Introduction to food Sovereignty ซึ่งได้นำเสนอว่า อำนาจอธิปไตยทางอาหารเป็นสิทธิของประชาชน สิทธิในการใช้และจัดการที่ดิน น้ำ เมล็ดพันธุ์ ปศุสัตว์และความหลากหลายทางชีวภาพที่อยู่ในมือของผู้ที่ผลิตอาหารไม่ใช่ภาคธุรกิจหรือนายทุน และผู้เขียนยังได้เสนออีกว่าการจัดการที่จะทำให้ประชาชนหลุดพ้นจากความยากจนไม่มีอาหารบริโภคที่เพียงพอ นั้น ทุกภาคส่วนต้องเข้าไปมีส่วนร่วมและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ไม่ควรปล่อยให้เศรษฐกิจและการเกษตรอยู่ในมือของนักการเมืองหรือกลุ่มนายทุน ทั้งนี้จากบทความข้างต้น ผู้เขียนมีความคิดเห็นว่า การเอาไรต์เอาเปรียบสามารถเกิดขึ้นได้ทุกที่ไม่ว่าแม้แต่ประเทศไทยที่เกิดการเอาเปรียบผู้บริโภคในการให้พรรคพวกของตนออกกฎหมายหรือมาตรการที่ทำให้ผู้ผลิต/ผู้ค้า ได้ผลกำไรจนละเลยความปลอดภัยต่อการบริโภคของประชาชน ตัวอย่างเช่น การทำเกษตรแบบคอนแทคฟาร์มมิ่งของซีพี การขายอาหารสำเร็จรูปตามซูเปอร์มาร์เก็ตทั่วไปที่ผู้บริโภคไม่สามารถรับรู้ได้เลยว่า ผลิตที่ไหน อย่างไร ใช้อัตตุดิบอะไรบ้างในการทำ ซึ่งมีหน้าที่บริโภคเพียงอย่างเดียว

2.1.4 นโยบายสาธารณะ

สำหรับงานศึกษาในกลุ่มนี้เป็นผลงานที่ผู้วิจัยใช้กระบวนการเก็บข้อมูลในลักษณะของการลงภาคสนาม ข้อมูลจากสถิติ ข้อมูลที่ค้นคว้าจากเอกสารและอื่น ๆ ซึ่งมีลักษณะที่คล้ายกับงานวิจัยในประเทศไทย โดยบทความส่วนใหญ่จะมีโครงสร้างงานวิจัยที่ทำให้ผู้อ่านเข้าใจว่าความจริงแล้วนั้น นโยบายความมั่นคงทางอาหารเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดต่อประชาชนและยังเป็นประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องกับหน่วยงานทุกภาคส่วนของรัฐ รวมทั้งยังเกี่ยวข้องกับประชาชนทุกคน

งานศึกษาเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารที่ภาครัฐเป็นผู้กำหนดนโยบาย จะหลีกเลี่ยงไม่ได้เลยว่าเป็นเรื่องที่ต้องเกี่ยวพันกับการเมือง ซึ่งงานของ Robert Paarlberg (2013) เรื่อง Food politics what everyone need to know เสนอว่าการจัดสรรผลประโยชน์ของรัฐจะได้จากเรื่องของการออกมาตรการอาหารและการเกษตร ซึ่งเป็นเรื่อง "การเมืองอาหาร" สิ่งเหล่านี้ไม่ได้เป็นการโต้เถียงทางสังคมเกี่ยวกับอาหารหรือการเข้าถึงอาหารอย่างพอเพียง แต่เป็นการแข่งขันทางการเมืองเพื่อกำหนดนโยบายของรัฐบาล ซึ่งจากบทความเรื่องนี้นั้น ผู้เขียนมีความเห็นว่าการกำหนดนโยบายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้น เป็นการกำหนดที่เกิดขึ้นเพื่อผลประโยชน์ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสมอ จนกลายเป็นความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่นำมาซึ่ง

24 มกราคม 2563

ความไม่เท่าเทียมกันของประชาชนต่อการเข้าถึงทรัพยากรที่ไม่เพียงแต่ในเรื่องของอาหารเท่านั้น ยังคงรวมถึงเรื่องอื่นด้วยที่ประชาชนบางกลุ่มถูกกีดกันไม่ให้ใช้

ในขณะที่ ยังมีงานของ สมพร อิศวิลานนท์ (ม.ป.ป.) เรื่อง “ความมั่นคงทางอาหารในสถานการณ์สากลและนโยบายการเกษตรของรัฐบาลในปัจจุบัน” ได้เสนอว่า ความมั่นคงทางอาหารนับวันจะมีความสำคัญต่อสังคมโลกมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในประเทศที่มีความจำเป็นต้องพึ่งพิงการนำเข้าอาหารเป็นหลัก จะเห็นได้จากกรณีของประเทศมาดากัสการ์ในทวีปแอฟริกา ซึ่งบริษัทแคว ลอจิสติกส์ ของเกาหลีใต้ได้เข้าไปเช่าที่ดินระยะยาวเพื่อลงทุนเป็นหมื่นไร่ เพื่อใช้เป็นแหล่งผลิตอาหารส่วนทางด้านประเทศไทย ปัจจุบันยังไม่มีข้อมูลที่ชัดเจน แต่ก็มีตัวแทน (nominee) อยู่ในบางพื้นที่ ซึ่งประเด็นเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารด้วยเช่นกัน จากบทความดังกล่าวการเข้าไปเช่าที่ดินของบริษัทข้ามชาติในหลายประเทศกำลังเป็นปัญหาที่ความรุนแรงเพิ่มขึ้นทุกวัน เนื่องจากการเข้าไปเช่าที่ดินเพื่อปลูกพืช ผัก ผลไม้ แล้วส่งกลับประเทศต้นทางนั้น ส่งผลกระทบต่อคนในพื้นที่หลายประการด้วยกัน กล่าวคือ ในเรื่องของผลกระทบต่อแหล่งน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูก การใช้สารเคมีในการกำจัดวัชพืชและผลกระทบต่อร่างกายของแรงงานในพื้นที่ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ส่งผลเป็นวงกว้างไม่เพียงแต่เฉพาะเรื่องความมั่นคงทางอาหารเท่านั้น

อนึ่ง การศึกษาทั้งสี่แนวทางนี้ นับว่าเป็นประโยชน์ยิ่งในฐานะที่เป็นฐานข้อมูลสำคัญสำหรับการศึกษาความมั่นคงทางอาหารในการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตทางอาหาร ด้วยการจัดหมวดหมู่แต่ละแนวทางอย่างเป็นระบบทำให้ง่ายต่อการศึกษาค้นคว้า ขณะเดียวกันการนำเสนอปรากฏการณ์ในแต่ละเรื่องที่เกี่ยวข้องมาอธิบายก็เป็นประโยชน์ โดยเฉพาะต่อการศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองเรื่องอาหารและกฎหมายที่เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดของงานกลุ่มนี้ คือ มีการเชื่อมโยงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างทางสถาบันกับบริบทด้านต่าง ๆ ของสังคมยังคงมีน้อย ทำให้ไม่อาจเข้าใจที่มาของบริบทและกรอบความคิดหลักที่อยู่เบื้องหลังของแต่ละเรื่องได้ การศึกษาลักษณะดังกล่าวจึงเป็นการศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารที่หยุดนิ่ง ทำให้ไม่เห็นความเป็นพลวัตของความมั่นคงทางอาหารในการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตทางอาหาร

2.2 แนวทางการศึกษาสุขภาพกับอาหาร

ความมั่นคงด้านอาหารหมายถึงการเข้าถึงโดยทุกคนตลอดเวลา งานเขียนของ Areej Hassan (2017) เรื่อง Food Insecurity and Disease Prevalence, Policy, and Politics ซึ่งเป็นงานศึกษาในประเด็นเรื่องสุขภาพทางโภชนาการที่มีความสำคัญระดับชาติ ในเวลาเดียวกันมีความสัมพันธ์ทางโภชนาการ ภาวะสุขภาพเช่นโรคอ้วนและเบาหวาน การรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ก็ส่งผลต่อสุขภาพ เมื่อสุขภาพได้รับผลกระทบจากอาหารที่รับประทานเข้าไปก็ทำให้เกิดโรคร้าย ประชาชนต้องได้รับการรักษาจากโรงพยาบาลของภาครัฐ ซึ่งรัฐก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาประชาชน ทั้งคนที่ทานหวานมากเกินไปหรือคนที่ทานเค็มมากเกินไปก็จะเป็น โรคเบาหวานและความดัน โดยเขายังได้ศึกษา ความมั่นคงด้านอาหาร ปัญหาในประเทศกำลังพัฒนา มุ่งเน้นไปที่การวัดความมั่นคงด้านอาหารและปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการผลิตอาหารและการเข้าถึงของครัวเรือนใน

การให้ได้รับอาหารที่เพียงพอ จากบทความนี้ผู้เขียนมีความคิดเห็นว่า ความมั่นคงทางอาหารเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต ที่ก่อให้เกิดความมั่นคงในด้านอื่น ๆ ตามมา หากทุกคนมีความกินดีอยู่ดี ได้รับอาหารที่มีประโยชน์และเพียงพอต่อร่างกายก็就不用เกิดโรคภัย ประชาชนก็ไม่ต้องไปหาหมอมีการดำเนินชีวิตในหน้าที่อื่น ๆ อีกต่อไป โดยจะเห็นได้ว่าถ้ามีความมั่นคงทางอาหารก็จะไม่เกิดลูกโซ่ที่ทำให้ระบบอื่น ๆ เสียไปด้วย

2.3 แนวทางการศึกษาสิ่งแวดล้อม/ขบวนการเคลื่อนไหวทางทรัพยากร

สำหรับหนังสือเล่มหนึ่งที่มีการนำเสนอที่น่าสนใจ ได้แก่ งานของ โอลิเวอร์ อองพะ เรื่อง รัฐไทยกับการเมืองของการจัดการทรัพยากรป่าไม้และที่ดิน กรณีแม่แจ่มโมเดล: ความคิด การเคลื่อนไหว และนโยบาย เสนอว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการแย่งยึดของชนหลายฝ่ายต่างช่วงชิง ทรัพยากรป่าไม้และที่ดินมาจากการที่รัฐใช้อำนาจในการควบคุม รวมถึงเปิดทางให้ระบบทุนกลไกตลาดทำงาน ผ่านบริษัท ภาคธุรกิจได้เข้าถึงและดึงเอาทรัพยากรธรรมชาติออกไปสร้างความมั่งคั่งให้กับกลุ่มที่เอื้อผลประโยชน์ให้กับพรรคพวกตนเอง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมีทั่วไป ทั้งนี้ รัฐได้สร้างสังคมการเมือง (Political Society) ผ่านการใช้สถาบันอำนาจของรัฐในการเข้ามาควบคุมและบังคับ (Coercion) ประชาชนมักเป็นกำลังสำคัญในการสร้างความเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะผลกระทบที่ส่งผ่านเรื่องทรัพยากรธรรมชาติต่อเรื่องความมั่นคงทางอาหาร เกษตรกรได้รับผลโดยตรงจากร่างการเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตรและการผลิตไว้อุปโภคบริโภคในครอบครัว

ขณะทำงานของ เกียรติศักดิ์ ยังยืน เรื่อง “จินตนาการ อาหารและชุมชน” ความมั่นคงทางอาหารกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและสิ่งแวดล้อมที่มีความสัมพันธ์กันมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะความสัมพันธ์ทางความมั่นคงทางอาหารและความเสี่ยงอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศความสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพและความขาดแคลนของแหล่งน้ำ นอกจากนี้ความมั่นคงทางอาหารยังเชื่อมโยงกับระบบพลังงาน และเมื่อระบบอาหารได้กลายเป็นกลไกหนึ่งของระบบเศรษฐกิจโลกในด้านเครือข่ายการผลิต การกระจาย การตลาดและการบริโภค จากหนังสือข้างต้นผู้เขียนมีเห็นด้วยกับผู้แต่งว่าความมั่นคงทางอาหารเข้าไปเกี่ยวข้องกับระบบกลไกทุกอย่าง เนื่องจากว่าความมั่นคงทางอาหารเป็นความมั่นคงรูปแบบหนึ่งที่มีความสำคัญไม่แพ้ความมั่นคงในรูปแบบอื่น

2.4 แนวทางการศึกษาเชิงเศรษฐกิจการเมือง

ความสำคัญของความมั่นคงทางอาหาร ผลงานโดย Michael Mikulak (2013) เรื่อง The Politics of the Pantry Stories, Food, and social Change เสนอว่า ค่านิยมครอบครัวการบริโภคอาหารที่ต่างพื้นที่ ต่างวัฒนธรรม ย่อมส่งผลต่อการได้รับอาหารที่เพียงพอ ผู้บริโภคที่คาดว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นทุกวัน และการเปลี่ยนแปลงนั้นมีผลต่อความมั่นคงทางอาหารที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ความอดอยากต่างได้รับผลกระทบอย่างมากจากปัญหาด้านความมั่นคงด้านอาหารที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ทั่วโลก อย่างเช่น แอฟริกา แม็กซิโก แลบทูร์กันดารที่ทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางอาหารขึ้น และทั้งนี้อาหารและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต่างส่งผลกระทบซึ่งกัน โดยจะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ประชากรเพิ่มขึ้น การดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไปจากอดีต แหล่งผลิตอาหารเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพ การตกเป็นทาสของนายทุนต่อภาคการเกษตร

24 มกราคม 2563

จากบทความข้างต้นนั้น ผู้เขียนเห็นด้วยกับการเมืองเรื่องอาหารที่มีการแปรรูปอาหาร รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สิ่งเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าทุกอย่างมีความเกี่ยวข้องกับความปลอดภัยทางอาหาร เพราะความมั่นคงทางอาหารเป็นตัวชี้วัดความเป็นอยู่ของประชาชนว่าอยู่ที่กินดีหรือไม่

นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่าในการศึกษางานของ วิรัชพัชร ประเสริฐศักดิ์ (2558) เรื่อง “ความมั่นคงทางอาหาร: จากพัฒนาการเกษตรสู่เศรษฐกิจพอเพียง” กล่าวว่า ความสำคัญของประเด็นความมั่นคงทางอาหารที่เพิ่มมากขึ้นในเวทีระหว่างประเทศเป็นปัจจัยสำคัญต่อการปฏิรูปนโยบายการพัฒนาประเทศกับการจัดการระบบเกษตรของไทยอย่างเป็นรูปธรรม โดยไทยมุ่งส่งเสริมการพัฒนาทั้งในระดับมหภาคด้วยการบรรจุประเด็นความมั่นคงทางอาหารไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ซึ่งเป็นการเพิ่มความสำคัญแก่ความมั่นคงทางอาหารและภาคการเกษตรต่อจากกรณานา “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เข้าเป็นนโยบายของการพัฒนาประเทศไทย จากบทความดังกล่าวจะเห็นได้ว่าในปัจจุบันประเด็นปัญหาความมั่นคงทางอาหารมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น เนื่องจากเกิดความเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสภาพภูมิอากาศและสังคมนั้น ๆ และทั้งนี้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ก็ได้บรรจุประเด็นเรื่องความมั่นคงทางอาหารไว้เช่นกัน

ดังนั้น จากการทบทวนสถานะองค์ความรู้เบื้องต้น ผู้เขียนพบว่า มีจุดแข็งและจุดอ่อนบางประการที่ผู้แต่งมิได้เสนอไว้ในผลงาน โดยจุดแข็งของงานประเภทนี้ คือเป็นงานที่เขียนวิเคราะห์จากปัญหาที่เกิดขึ้นจริงมีการคิดและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งตัวของผู้เขียนเองนั้นมีข้อมูลที่เพียงพอต่อการศึกษาในประเด็นที่เป็นปัญหาต่อความมั่นคงทางอาหาร ในส่วนของจุดอ่อนของงานประเภทนี้ เมื่อมีการค้นพบสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น ยังขาดความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ถึงแม้ว่าจะมีการเสนอผลสรุปจากงานวิจัยที่ค้นพบก็ตาม และจุดอ่อนอีกประการหนึ่งของบทความประเภทนี้ คือเป็นงานที่ศึกษากว้างจนเกินไปไม่สามารถนำมาปรับใช้กับท้องถิ่นหรือชุมชนได้ เนื่องจากว่าสิ่งเหล่านี้ผู้ที่ต้องริเริ่มควรเป็นคนในชุมชนและเกษตรกรในพื้นที่

แนวทางการศึกษาหลักข้างต้น ที่ศึกษาความมั่นคงทางอาหารในการฟื้นฟูอุปโภคบริโภคทางอาหาร ทำให้เห็นว่ายังมีช่องว่างอย่างมากในด้านมิติในการศึกษาทางรัฐศาสตร์ เช่น นโยบายสาธารณะมีลักษณะสั่งการจากบนลงล่าง โดยกฎหมายหรือมาตรการบางอย่างไม่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน ด้วยเหตุนี้บทความชิ้นนี้ จึงพยายามเติมเต็มช่องว่างดังกล่าว ด้วยกรอบการศึกษาความมั่นคงทางอาหาร เพื่อทำความเข้าใจการฟื้นฟูอุปโภคบริโภคทางอาหารและชี้ให้เห็นถึงการเมืองที่ดำรงอยู่ในกระบวนการเรื่องอาหาร (ความมั่นคงทางอาหาร)

3. ช่องว่างขององค์ความรู้และข้อเสนอแนะ เพื่อขยายพรมแดนความรู้ความมั่นคงทางอาหารในการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูอุปโภคบริโภคทางอาหาร

จากการทบทวนสถานะภาพองค์ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารในการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูอุปโภคบริโภคทางอาหาร ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน แม้งานศึกษาที่ผ่านมาจะมีคุณูปการยิ่งต่อการพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารในการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูอุปโภคบริโภคทางอาหาร (ที่มีอยู่อย่างจำกัด) และถือได้ว่าเป็นฐานข้อมูลสำคัญ สำหรับนักวิชาการและผู้สนใจในการศึกษา

24 มกราคม 2563

ค้นคว้าเพื่อต่อยอดและขยายพรมแดนความรู้ด้านความมั่นคงทางอาหารต่อไป แต่กระนั้นก็ตาม พบว่า ยังคงมีช่องว่างขององค์ความรู้ด้านความมั่นคงทางอาหารในการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูวิถีทางอาหารที่งานในอดีตยังไม่ได้ศึกษาบางประการดังนี้

3.1 ด้านวิธีการศึกษา

เมื่อพิจารณาจากแนวการศึกษาที่ผ่านมา โดยเฉพาะการศึกษา “ความมั่นคงทางอาหาร” ในการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูวิถีทางอาหาร มองแต่ด้านโครงสร้างระดับใหญ่ การผลิตอาหารระบบใหญ่ แต่ในสภาพความเป็นจริงแหล่งอาหารประเทศไทยที่มาจากฐานการผลิตระดับชุมชนถือเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อความมั่นคงด้านอาหารที่จะทำให้สังคมอยู่รอดได้ สถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับฐานการผลิตระดับชุมชนกลับถูกทำลายลงเรื่อย ๆ จากระบบโครงสร้างสังคมที่เปลี่ยนไป ดังนั้น การฟื้นฟูวิถีทางอาหารจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องย้อนกลับมาหาทางออกในฐานการผลิตระดับชุมชนท้องถิ่นควบคู่กันไปกับการพัฒนาระบบ การสร้าง ความมั่นคงทางอาหารด้านอื่น ๆ จึงจะเป็นการสร้างทิศทางความมั่นคงด้านอาหารที่ตรงจุด และสามารถทำให้เกิดรูปธรรมของความพยายามในการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูวิถีทางอาหารได้

นอกจากนั้น การที่งานศึกษาระยะหลักที่ผ่านมาจะมองความมั่นคงทางอาหารในเชิงปริมาณ กรณีดังกล่าวทำให้การสร้างองค์ความรู้จากมุมมองด้านอื่น ๆ เช่น การใช้ทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ เพื่ออธิบาย/วิเคราะห์สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารมีอยู่จำนวนน้อย ดังนั้น หากการศึกษาความมั่นคงทางอาหารในอนาคตทดลองปรับวิธีการศึกษา โดยการนำเอาทฤษฎีทางสังคมศาสตร์มาใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น อาจจะเป็นการต่อยอดองค์ความรู้ของงานศึกษาที่ผ่านมาให้สมบูรณ์มากขึ้น ขณะเดียวกันจะเป็นการสร้างชุดความรู้ใหม่อันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์ความรู้ด้านความมั่นคงทางอาหารต่อไป

3.2 ด้านการศึกษาเชิงวิพากษ์

แม้ประโยชน์ที่ได้จากการศึกษาความมั่นคงทางอาหารในเชิงวิพากษ์นั้น จะทำให้ผู้ศึกษามองเห็นกรอบความคิดและประเด็นเกี่ยวกับความจำเป็นของพื้นที่/การต่อสู้/ผลประโยชน์ ที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังนโยบายสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับอาหารและเกษตรกร แต่เมื่อพิจารณางานศึกษาที่ผ่านมาพบว่า มีงานศึกษาในเชิงวิพากษ์น้อยมากเมื่อเทียบกับงานศึกษาทั้งหมด ขณะที่งานศึกษาเชิงวิพากษ์มีอยู่ก็ไม่ได้ครอบคลุมประเด็น/เนื้อหาต่าง ๆ ในเรื่องความมั่นคงทางอาหารในการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูวิถีทางอาหาร ทั้งนี้หากมีการต่อยอดแนวทางการศึกษาของกลุ่มนี้ออกไปในอนาคต จะทำให้เกิดชุดความรู้ในมุมมองใหม่ๆ ต่างไปจากแนวทางการศึกษากระแสหลักแบบอื่น ๆ ซึ่งนับว่าเป็นการขยายพรมแดนความรู้ให้กับการศึกษาความมั่นคงทางอาหารในอีกมิติหนึ่งเช่นกัน

ดังนั้น จากจากการทบทวนสถานะองค์ความรู้แสดงให้เห็นถึงทรศนะที่ผู้แต่งต้องสอดแทรกให้เห็นว่าประเด็นเรื่องความมั่นคงทางอาหารเป็นเรื่องที่หลายคนเริ่มตระหนักถึงความมั่นคงในรูปแบบใหม่นี้ว่า ไม่ควรนิ่งอีกต่อไปการที่ภาครัฐเป็นผู้กำหนดนโยบายออกมาประชาชนเริ่มตระหนักแล้วว่านโยบายเหล่านั้น พวกเขาจะสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยได้อย่างไร การเกิดกลุ่มพลังทางสังคมก็เป็นสิ่งสำคัญต่อการขับเคลื่อนให้เกิดความมั่นคงทางอาหารในการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูวิถีทางอาหาร ภายใต้ความเสมอภาคและเกิดการพัฒนาที่เท่าเทียมกัน ทั้งในพื้นที่ชุมชนไม่เกิดการเอาเปรียบจากกลุ่มนายทุนหรือกลุ่มผู้หวังผลประโยชน์ในขั้นตอนของการกำหนดนโยบาย และนอกจากนี้ ผู้เขียนเห็นว่างานหลายชิ้นเป็นส่วนที่ช่วยเติมเต็มในส่วนที่ขาดหายไป บางชิ้นชี้ให้เห็นด้วยว่ายังมีประเด็นใดบ้างที่ผู้เขียนหลงลืมไปและประเด็นที่มีคนเคยศึกษาไว้แล้ว ซึ่งการทำทบทวนวรรณกรรม ช่วยให้มองเห็นสิ่งที่ขาดและทราบว่าจะงานชิ้นใดจะเติมเต็มภาพใหญ่ในเรื่องความมั่นคงทางอาหารในการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูวิถีทางอาหาร

24 มกราคม 2563

บทสรุป

บทความนี้มีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อทบทวนสถานภาพองค์ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารในการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูอธิปไตยทางอาหารตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยผลการศึกษาพบว่า มีงานศึกษาที่ได้นำเอาเรื่องความมั่นคงทางอาหารในการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูอธิปไตยทางอาหารมาอธิบาย/วิเคราะห์ในประเด็นต่าง ๆ อย่างจำกัด ทั้งนี้ สามารถแบ่งแนวทางการศึกษาได้เป็น 4 แนวทางการศึกษาสำคัญ ได้แก่ 1.แนวทางการศึกษาสถาบันนิยม 2.แนวทางการศึกษาสุขภาพกับอาหาร 3.แนวทางการศึกษาการศึกษาสิ่งแวดล้อม 4.แนวทางการศึกษาแนวทางการศึกษาเชิงเศรษฐกิจการเมือง

ทั้งนี้ แนวทางการศึกษาในแต่ละลักษณะมีทั้งข้อเด่นและข้อจำกัดที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งข้อจำกัดของงานศึกษาที่ผ่านมา กลายเป็นช่องว่างขององค์ความรู้ด้านความมั่นคงทางอาหารที่มีผู้ศึกษาอยู่น้อย ดังนั้นเพื่อเป็นการเติมเต็มช่องว่างและขยายพรมแดนความรู้ดังกล่าว ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะบางประการดังนี้

1.ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมาผสมกันเพื่อให้เกิดเป็นความรู้ที่กว้างขึ้นและครอบคลุม รวมถึงการนำเอาทฤษฎีทางสังคมศาสตร์มาใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

2.การศึกษาเชิงวิพากษ์ให้เห็นถึงที่มา กรอบแนวความคิดที่ซ่อนอยู่เบื้องหลัง ซึ่งจะทำให้เกิดมุมมองใหม่ ๆ ในการศึกษาความมั่นคงทางอาหาร

ทั้งนี้ ผู้ศึกษาสามารถผสมผสานแนวทางการศึกษารูปแบบต่าง ๆ เข้าด้วยกันตามความสนใจและเป้าหมายในการศึกษาของแต่ละบุคคล/แต่ละเรื่อง ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาและขยายพรมแดนความรู้ด้านความมั่นคงทางอาหารสู่สาธารณะชนและวงวิชาการต่อไป

เอกสารอ้างอิง

Areej Hassan. (2017). **Food insecurity and disease: prevalence, policy, and politics**, Apple Academic Press, Inc

Denitsa Tsekova. (2018). **Hunger Scourge Put at Eight-Year High on Economy, Climate Shocks**, ออนไลน์, เข้าถึงได้จาก <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-07-15/hunger-scourge-put-at-eight-year-high-on-economy-climate-shocks>

FAO, “**Rome Declaration on world food Security and world food summit Plan of Action**”. world food summit Rome. 13-17 November 1996.

Food-based dietary guidelines – Thailand เข้าถึงข้อมูลได้จาก

<http://www.fao.org/nutrition/education/food-dietary-guidelines/regions/countries/thailand/en/>
Food and Agriculture Organization of the United Nations, **Food-based dietary guidelines – Thailand**, ออนไลน์, เข้าถึงได้จาก <http://www.fao.org/nutrition/education/food-dietary-guidelines/regions/countries/thailand/en/>

Jean-Claude, Thoenig. “**Institutional Theories and Public Institutions**” In B Guy Peters and Jon Pierre. (eds.). (2011). *The Handbook of Public Administration*. London: Sage Publications.

Marcin Gerwin. (2011). **Food and Democracy Introduction to Food Sovereignty**, by Alliance of

การประชุมสังคมนานาชาติระดับชาติ ครั้งที่ 16

“ความมั่นคงทางอาหารสู่สังคมไทยที่ยั่งยืน”

24 มกราคม 2563

Associations Polish Green Network.

Michael Mikulak. (2013). *The Politics of the Pantry Stories, Food, and Social Change*. McGill-Queen's University Press.

Robert Paarlberg. (2013). *Food Politics What Everyone Needs to Know*, Oxford University Press.

Steve Wiggins, Sharada Keats & Julia Compton, what caused the food price spike of 2007/08? Lessons for world cereals markets

Sustainable Development Goals –SDGs, เข้าถึงข้อมูลได้จาก

<https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>

UNITED NATIONS, **over 820 Million People Suffering from Hunger; New UN Report Reveals Stubborn Realities Of ‘Immense’ Global Challenge**, ออนไลน์, เข้าถึงได้จาก

<https://news.un.org/en/story/2019/07/1042411>

เกียรติศักดิ์ ยั่งยืน. (2555). **จินตนาการ อาหารและชุมชน, สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ.**

บุษอริ ยี่หมะ, (2550). **การวิเคราะห์การเมืองแนวสถาบันนิยม และรัฐธรรมนูญนิยม**

ปิยะนาถ อิมดี. (2547). **ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านป่าคา หมู่ที่ 2 ตำบลบ่อสวก อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.**

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2527). **เศรษฐกิจกับการเมืองไทย.**

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580). (2561), พิมพ์ครั้งที่ 1, ฉบับประกาศราชกิจจานุเบกษา.

วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, **การสร้างสมดุลของอาหารและพลังงาน บนฐานของทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน**, Retrieved from <http://www.biothai.net/node/5073>

วิรัชพัชร ประเสริฐศักดิ์. **ความมั่นคงทางอาหาร: จากพัฒนาการเกษตรสู่เศรษฐกิจพอเพียง**, วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัย มหาสารคาม. วารสารการเมืองการปกครอง ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 มีนาคม – สิงหาคม 2558.

วิรัชพัชร ประเสริฐศักดิ์. **แนวคิดและค่านิยมของความมั่นคงทางอาหาร, ศูนย์วิจัย ชัยนาม คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ม.ป.ป.**

วีระ หวังสัจจะโชค. (2557). **ความมั่นคงทางอาหารในอาเซียน: บทสำรวจร่วมสมัย, มุลนิธิเกษตรยั่งยืน.**

วัชรพล พุทธิรักษา, (2561). **เอกสารคำสอนรายวิชา 833511 ทฤษฎีและแนวคิดทางรัฐศาสตร์ (Theories and Concepts of Political Science),** รายวิชาบังคับในหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต (หลักสูตรใหม่ พ.ศ. 2557), ภาควิชารัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

ศิวพล ชมภูพันธ์ุ, **การเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบัน” ในแนวทางสถาบันนิยมเชิงประวัติศาสตร์, ส่วนหนึ่งของรายงานประจำวิชา 2400701 ปรัชญาสังคมศาสตร์และการวิเคราะห์ทางการเมือง หลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะ รัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**

ศรินทร์ ประชาสันต์. (2555). **ความมั่นคงทางอาหาร : แนวคิดและตัวชี้วัด, สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ.**

ศยามล เจริญรัตน์, (2557). **ความมั่นคงทางอาหาร ป่าชุมชนกับการผลักดันเรื่องความเป็นธรรมเพื่อชุมชนท้องถิ่น. สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.**

สมพร อิศวิลานนท์. **ความมั่นคงทางอาหารในสถานการณ์สากลและนโยบายการเกษตรของรัฐบาลในปัจจุบัน. ม.ป.ป.**

สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ. **นโยบายความมั่นคงแห่งชาติ พ.ศ. 2558-2564.**

การประชุมสังคมศาสตร์วิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 16

“ความมั่นคงทางอาหารสู่สังคมไทยที่ยั่งยืน”

24 มกราคม 2563

โอฬาร อ่องพะ, (2562). **รัฐไทยกับการเมืองของการจัดการทรัพยากรป่าไม้และที่ดิน กรณีแม่แจ่มโมเดล: ความคิด**

การเคลื่อนไหว และนโยบาย, วิทยานิพนธ์เสนอบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาลัทธิ

ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (รัฐศาสตร์) สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร